

**ANDREJ MELICHERČÍK –
OSOBNOST' SLOVENSKEJ ETNOLÓGIE**

MILAN LEŠČÁK, Bratislava

Výber témy do zborníka venovaného prof. Jánovi Michálkovi nie je náhodný. Viedli ma k tomu viaceré dôvody. Chcel som príspevkom naznačiť to, čo nás s jubilantom spája. Okrem iného aj skutočnosť, že sme obaja boli žiakmi prof. Andreja Melicherčíka. Obaja sme sa vedeckému odkazu A. Melicherčíka venovali a oboch nás oslovili jeho vedecké i ľudské hodnoty. V ostatných rokoch pracujeme spolu na katedre etnológie ako pedagógovia a snažíme sa nadviazať na dedičstvo, ktoré tu zanechal prof. A. Melicherčík tak v pedagogickej, ako aj vo vedeckovýskumnej činnosti. Okrem toho sa mi zdá, že sa v súčasnosti podceňujú impulzy, ktoré nám zanechali naši predchodcovia a pre dobíhanie vedeckého sveta po roku 1989 zabúdame na poučenie z dejín slovenskej etnografie a folkloristiky. Jej predstavitelia vďaka poznaniu reálií zanechali nemalé bohatstvo poznania a utvorili nám hodnotnú bázu poznatkov, o ktoré sa môžeme a musíme opierať. A. Melicherčík je jednou z osobností, ktorých dielo je stále aktuálne a mnohé z jeho myšlienok dodnes čakajú na realizáciu.

Pravda, A. Melicherčíkovi sa už dostalo určitej satisfakcie. Vo februári 1977 sa konal seminár venovaný nedožitým šesťdesiatke nášho profesora, kde odzneli referáty B. Filovej, J. Michálka, M. Leščáka, E. Droppovej-Markovičovej, S. Burlasovej, S. Švehláka, D. Luthera a S. Kovačevičovej. Príspevok J. Michálka bol vlastne prvým rozsiahlejším hodnotením diela A. Melicherčíka v celej jeho šírke (Michálek 1977). Ostatné príspevky analyzovali jednotlivé oblasti jeho vedeckovýskumnej činnosti. Pri koncipovaní príspevku som sa pozastavil pri hodnotení seminára a prinášam niekoľko postrehov na doplnenie obrazu tohto významného vedca. Považujem ho za osobnosť základného významu pre zrod modernej slovenskej etnografie a folkloristiky, ktorá sa funkčno-štruktúrnou metódou zapísala do avantgardného prúdu prinajmenej stredoeurópskej vedy.

Aj keď sa o vedeckej práci na Slovensku v medzivojnovom období napísalo dosť, doteraz nie je dostatočne objasnená existencia funkčno-štrukturalistickej školy, ktorá zohrala významnú úlohu vo vývine českej a slovenskej vedy. Zahranica veda spoznala slovenský vedecký kontext v tomto období iba okrajovo, a aj to zásluhou oneskoreného prekladu prác P. G. Bogatyriova, najmä jeho práce

Funkcia kroja na Moravskom Slovensku (Turčiansky Sv. Martin, 1937), ktorá vyšla v angličtine vo vydavateľstve Mouton v roku 1971, a veľmi dobrého výberu prác pod názvom *Voprosy teorii narodnogo iskusstva*, ktorý pripravil sám autor a vyšla s jeho kompletnou bibliografiou B. Beneša v tom istom roku v Moskve (Bogatyriov, 1971).

Treba povedať, že samotný termín štrukturalizmus bol z ideologických dôvodov neprijateľný. Štrukturalizmus sa vo všeobecnosti považoval za antimarxistický vedecký smer, a tak i štúdium jeho dejín alebo zjavná aplikácia jeho princípov boli viac-menej nežiaduce. V súčasnosti je nevyhnutné ukázať dejiny českej a slovenskej vedy z nového zorného uhla. Pre slovenskú etnografickú a folkloristickú vedu má objasnenie významu funkčno-štrukturálnej metódy aplikovanej P. G. Bogatyriovom, A. Melicherčíkom, R. Mrlianom, S. Kovačevičovou, ako i ďalšími slovenskými vedcami, ktorí sa týmito semiotickými podnetmi inšpirovali, historický význam. Ukazuje progresívnosť vedeckého myslenia slovenských vedcov a ich úsilie nestrácať kontakt so svetovým vedeckým dianím, čo platí tak o konci tridsiatych rokov ako o rokoch vojny, ale i o povojnovom období.

Na význam tohto pohybu upozornil napr. maďarský semiotik V. Voigt, ktorý píše: „*Mnohostranný vzťah funguje medzi českým a do istej miery aj slovenským štrukturalizmom. Tento smer (má aj svojich predchodcov) sa rozvinul v 20-tych rokoch a bol prvým vedeckým smerom, ktorý sa nazval štrukturalistickým. Trvalé výsledky dosiahol predovšetkým v oblasti teórie jazyka, literatúry, divadla a v etnografii. Hlavnými centrami boli Praha a Brno, ale po vzniku tzv. 'slovenskej všeobecnej teórie vedy' (názov nie náhodou povedomý – ide o preklad názvu chicagskej skupiny General Theory of Science) v štyridsiatych rokoch vznikali aj v Bratislave práce podobného charakteru*“ (Voigt, 1981, 98). Tento citát vychádza z poznania vedeckého úsilia Spolku pre vedeckú syntézu, ktorý sa filozoficky opieral o inšpiratívne podnety viedenského scientizmu a v oblasti konkrétnych analytických prístupov čerpal z podnetov Pražského lingvistického krúžku. Silný vplyv v počiatočných, najmä v oblasti literárnej teórie, mala ruská formalistická škola, v lingvistike zase princípy štrukturalistickej orientácie, aj v etnografii to bola modifikačná aplikácia jazykovedného štrukturalizmu, ktorú v rámci funkčno-štrukturálnej metódy rozvíjal a propagoval najmä P. G. Bogatyriov. Kým v jazykovede a umenovede sa rozvíjala široká spolupráca medzi Pražským lingvistickým krúžkom a Spolkom pre vedeckú syntézu, v oblasti etnografie sa ťažisko záujmov a budovanie samostatnej školy presunulo na Slovensko. Tento jav súvisí s pedagogickým pôsobením P. G. Bogatyriova na bratislavskej univerzite a v tom, že časť jeho poslucháčov sa aktívne zapojila do aplikácie metódy v koncipovaní terénneho výskumu, ako i v teoretickej oblasti. Najvýraznejšie sa táto metodologická orientácia prejavila v Melicherčíkovej práci *Teória národopisu* (Melicherčík, 1945), kde autor začlenil funkčno-štrukturálnu metódu ako rovnocenný prúd v metodologickom arzenáli súdobého národopisu, určil jej východiskové princípy a obhajoval jej efektívnosť oproti vtedajším smerom najmä západoeurópskeho pozitivistického výskumu.

Vedecká syntéza vznikla ako cieľavedomý pokus mladej slovenskej umeleckej a vedeckej avantgardy v roku 1937. O jej založení píše vedúca osobnosť, filozof Igor Hrušovský. „V polovici tridsiatych rokov nastal u nás na Slovensku výrazný prelom v oblasti vedeckej a umeleckej aktivity.“ Na inom mieste: „Ak avantgardní básnici a výtvarní umelci rozvíjali moderný lyrizmus adekvátny senzibilite novej generácie, teoretickí pracovníci ozrejmovali si vo vzrušených diskusiách najnovšie problémy uvedenej vedy, dialektiku vedeckej tvorby a metodologické myslenie“ (Hrušovský, 1975, 12, 121).

Od roku 1937 do jeho rozpustenia políciou v roku 1940 odznelo na pôde Spolku pre vedeckú syntézu vyše 40 prednášok. Tu sa vlastne predstavila na Slovensku etnografia ako moderná disciplína. V prednáškach P. G. Bogatyriova a A. Melicherčíka na slovenské pomery priam prelomovo zneli nové teoretické tézy a antitradicionalistické idey.

O tom píše I. Hrušovský vo svojich spomienkach: „Štrukturalistickú etnografiu pomáhal u nás rozvíjať koncom tridsiatych rokov P. Bogatyriov. Podľa neho štruktúra funkcií tvorí protirečivú jednotu, zmiznutie alebo zmena intenzity hoci ktorej funkcie alebo vstup novej funkcie do štruktúry vyvoláva zmenu celej štruktúry.

Pre modernú etnografiu získal u nás najmä A. Melicherčíka, ktorý potom pri výskume národopisných javov takisto uplatňoval štruktúralne-funkčnú metódu. Podrobne sa zaoberal problematikou folklórneho faktu, jeho znakovosťou a všetkými diferenciacnými vlastnosťami, ktoré zaručujú samobytnosť folklórnych štruktúr a ich zložiek.“

Nielen slovenská funkčno-štrukturalistická škola, ale i význam a výsledky slovenského štrukturalizmu ako celku doteraz neboli ucelenejšie zhodnotené. Pokus A. Popoviča „Štrukturalizmus v slovenskej vede“ je medzerovitý a má charakter antológie najdôležitejších prác. Je tiež výsledkom uvoľnenia politických pomerov v roku 1968 a vychádza v roku 1970. I štúdie a články, ktoré vyšli o funkčnom štrukturalizme na Slovensku, sú rozpísané viac materiálovo ako analyticky. Verím, že sú pokračovaním postupného prehodnocovania vplyvu funkčno-štruktúralnej metódy v našej vede, pretože mnohé z myšlienok a podnetov tejto krátkej epizódy z dejín vedy mali pokračovanie v našej ďalšej práci a sú trvale prítomné v prácach mladších generácií českých, a najmä slovenských vedcov. Okrem týchto argumentov považujem za potrebné i osobne prispieť k objasneniu významu osobnosti P. G. Bogatyriova a A. Melicherčíka. Oboch som osobne poznal, a tak upozorňujem na mnohé fakty a postoje, ktoré neboli publikované ani v štúdiu o Bogatyriovovi (Leščák, 1991).

I.

Životné osudy Andreja Melicherčíka sú v mnohom odpoveďou na zložité peripetie jeho vedeckej orientácie. Nájdeme v nich to, čo nám neposkytujú texty jeho početných publikácií, ani výpočet jeho vedeckých titulov.

Ak som v názve mojej štúdie použil slovo osobnosť, chcel som ním predovšetkým poďakovať fakt, že išlo o vedca a človeka, ktorý svojím dielom a konaním ovplyvnil vedecké myslenie a postoje generácií, ktoré začali budovať profesionálne základy slovenskej národopisnej vedy. Osobnosť, ktorá sa svojou erudíciou a vnútorným presvedčením zasadila o definitívny prerod vo vedeckom myslení tak, že sa svojím pôsobením a dielom pričinila o presadenie výdobytkov modernej európskej vedy do vývinu slovenského národopisu, v ktorom pretrvávalo romantické nadšenie a štýl práce poznačený obrodeneckými ideami. Na tom veľa nezmenila ani intervencia českej etnografie a folkloristiky, ktorej zásluhy na poznávaní slovenskej kultúry i na budovaní inštitucionálnej bázy slovenskej vedy sú najmä v medzivojnovom období neprehliadnuteľné. A. Melicherčík, podobne ako K. Chorvát, si jasne uvedomoval, že systém vedeckého výskumu na Slovensku sa musí budovať preklenutím zberateľských tradícií s modernou európskou vedou, postavenou na exaktnejších teoretických východiskách. Toto úsilie, ktoré poznáme z viacerých jeho štúdií, jasne sformuloval vo svojej priekopníckej práci Teória národopisu. A. Melicherčík v jej úvode s mladickou otvorenosťou píše: „*Sledujúc národopisné bádanie u nás od počiatku až podnes vidíme, že okrem malých výnimiek redukovaná je vedecká práca na zberateľskú. Pri vysvetľovaní ... prevláda z väčšej časti diletantizmus a metodický eklektizmus.*“ Ďalšiu odpoveď hľadám možno nájsť v celkom subjektívnych faktoroch autora, v odvahe myslieť, vo využívaní svojich schopností synteticky myslieť. Ciele, ktoré vytyčuje pre slovenský národopis v *Teórii národopisu*, sú v podstate rovnaké, o aké sa usiluje i dnešná generácia slovenských etnografov a folkloristov: „*Preskúmať a objektívne vysvetliť vlastnú kultúru... a na druhej strane vybudovať teoretické a metodologické základy..., zodpovedajúce vývinu vedeckého myslenia v európskych reláciách*“ (Melicherčík, 1945, 9).

K takémuto hodnoteniu stavu slovenskej národopisnej vedy sa napokon hlási aj R. Bednárík. V Slovenskej vlastivede (Bednárík, 1943) dáva autorom časti o duchovnej kultúre a folklóre Slovenska dosť morálnej záštity na takéto závery, pretože obaja stáli pred prvým pokusom o určitú syntézu vývinu foriem tradičnej ľudovej kultúry na Slovensku.

Kým sa R. Bednárík i českí vedci pokúšajú metodicky usmerniť zberateľské aktivity (česť im a chvála), Melicherčík trvá na osvojení a rozvinutí teoretického odkazu európskej etnografie a etnológie a na prehĺbení vedeckého myslenia v tejto oblasti vedeckého výskumu na Slovensku. Toto úsilie presadzuje i v rokoch, keď mení svoju metodologickú orientáciu, hoci sa mu to v konkrétnych prácach nie vždy darí. Jeho autorita v odborných kruhoch i jeho postoje silne ovplyvňujú dianie v slovenskom a niekedy i širšie v československom meradle. Hodnotiť dielo a pôsobenie A. Melicherčíka teda znamená do istej miery hodnotiť pozitívne i rozporuplné etapy jeho vývinu.

Aby som ozrejmil niektoré biografické údaje alebo precizáciu Melicherčíkových osobných postojov a činov, ktoré v texte na ilustráciu využívam, musím pripomenúť niekoľko okolností, ktoré ma na to oprávňujú.

A. Melicherčíka som osobne spoznal v roku 1958. V rokoch 1958 – 1963 som bol študentom Katedry archeológie, dejín umenia, etnografie a folkloristiky FF UK, kde docent Melicherčík prednášal. Bol mojím vedúcim diplomovej práce a od roku 1964 do jeho úmrtia som bol jeho interným aspirantom. Dodávam, že som bol posledný v rade jeho početných žiakov, ktorým pomohol vstúpiť do vedy. Poznal som sčasti jeho rodinné zázemie, spolupracovníkov a známych, a najmä v posledných rokoch jeho života som s ním mal niekoľko veľmi otvorených diskusií a rozhovorov, v ktorých priblížil svoje zážitky i názory, o ktorých aj napriek našej snahe počas štúdia nechcel diskutovať. Mnohé mi priblížili neskôr jeho priatelia, ktorí s ním študovali alebo pracovali, mnohé mi do mozaiky poznania osobnosti A. Melicherčíka doplnili jeho starší nasledovníci a kolegovia, najmä J. Michálek.

To mi pomohlo pochopiť kľukaté vedecké a životné cestičky, ktoré poznačili vedecké dielo tejto nespornej osobnosti slovenskej etnologickej vedy.

Biografické údaje nám stroho hovoria o tom, že Andrej Melicherčík sa narodil 16. 1. 1917 v Párnici na Orave. V Dolnom Kubíne navštevoval a ukončil gymnázium.

Sám hovoril o tom, že toto prostredie formovalo jeho vzťah k ľudovej kultúre, ktorú sa naučil vnímať ako bezprostrednú organickú súčasť svojho života.

Podľa jeho spomienok, ale i postrehov roztrúsených v jeho prácach môžeme s ním konštatovať, že bol dobrým pozorovateľom. Jeho záujmy boli širšie. Veľa čítal a mal hlbší vzťah tak k literatúre, ako aj k slovenskej histórii. Zvlášť ho zaujala dramatická tvorba a v neskorších rokoch sa pokúšal o písanie divadelných hier. Ešte ako gymnazista písal eseje a recenzie do novín a časopisov. Záujem o vedeckú prácu sa v ňom zrodil počas štúdií na filozofickej fakulte UK. Bratislavské ovzdušie plné diskusií, vznik nových avantgardných umeleckých smerov, politická pluralita, intelektuálny potenciál vtedajšej filozofickej fakulty, kde pôsobili viacerí zahraniční prednášatelia a rušný spoločenský život, to všetko pozitívne zapôsobilo na mladého talentovaného chlapca z Oravy. Jeho záujem o štúdium v národopisnom seminári podnietili najmä prednášky a semináre P. G. Bogatyriova, účinkovanie V. Pražáka, práca Slovanského seminára pod vedením F. Wollmana, neskôr i pôsobenie nemeckého profesora B. Schiera.

Treba podotknúť, že štúdium na vtedajšej filozofickej fakulte UK dávalo možnosť výberu rôznych prednášok a seminárov a vzťahy medzi poslucháčmi jednotlivých študijných odborov boli veľmi úzke a utvárali sa podľa záujmov poslucháčov fakulty. Pre Melicherčíkovu názorovú kryštalizáciu mal dosah i život v internáte (Lafranconi), kde boli ubytovaní poslucháči z rôznych regiónov Slovenska. V roku 1941 získal titul PhDr. a neskôr sa stal asistentom (Melicherčík, 1941). Po skončení druhej svetovej vojny pôsobil vo funkcii referenta Národopisného odboru Matice slovenskej a neskôr ako tajomník Matice slovenskej. Od roku 1949 bol zamestnaný v SAV ako predseda Národopisného ústavu SAVU. Mimochodom, do funkcie riaditeľa Národopisného ústavu SAVU bol v roku 1946 navrhnutý P. G. Bogatyriov. Počítalo sa s jeho príchodom na

Slovensko. Od roku 1952 pôsobil A. Melicherčík nepretržite až do svojej smrti na FFUK, kde sa v roku 1963 inauguroval ako profesor národopisu. Zomrel 30. 5. 1966 vo veku 49 rokov.

K biografickým údajom treba dodať jednu významnú poznámku. Sám A. Melicherčík sa v rozhovoroch niekoľkokrát vrátil k otázke, čo ho ovplyvnilo ako vedca. Na prvom mieste hovoril o svojej rodnej Orave, o tom, ako mu poznanie života v rodnom kraji pomohlo korigovať jeho teoretické názory a ako ho toto prostredie inšpirovalo k neskoršiemu záujmu o národopis.

Pôsobenie v Matici slovenskej upriamilo pozornosť na potrebu štúdia archívov a dejín slovenského národopisu a naučilo ho aj organizačnej a redakčnej práci. Tu však získal aj negatívny vzťah k pseudoromantickému národovectvu vtedajšej meštiackej spoločnosti, stručne povedané, k dobovým prejavom folklorizmu. Táto vlastnosť mu zostala v rôznych podobách i v neskorších rokoch.

Osobitne si cenil študentské roky a pobyt v Bratislave, kde získal nadhľad, nadýchal sa priaznivej atmosféry veľkého mesta a veľa sa naučil od vtedajšej nastupujúcej umeleckej i vedeckej avantgardy. Rád spomínal najmä na P. G. Bogatyriova, ktorého prednášky ho upútali najmä pre schopnosti prednášať a prinášať originálne postrehy a nápady. Z takých pohnutí vznikla i dedikácia Teórie národopisu: „V žiackej úcte!“

Melicherčíkovi k jeho postaveniu vedúcej osobnosti slovenského národopisu dopomohli viaceré šťastné zhody okolností alebo premeny času, v ktorých sa orientoval na slovenskú avantgardnú inteligenciu. Čerpal z myšlienkového odkazu svojich učiteľov a jeho rozhlád, presahujúci hranice vtedajšieho národopisného bádania, sa odvíjal od impulzov interdisciplinárneho pohľadu na vedecký výskum, ako ho deklarovali vedúce osobnosti Spolku pre vedeckú syntézu, ktoré reprezentovali moderné prúdy vo filozofii, jazykovede, sociológii, literárnej vede, etnografii či sociológii.

Z celého širokého okruhu problematiky, z početných programových vyhlásení, z prednášok a diskusií si A. Melicherčík starostlivo vyberal idey, ktoré mu dávali konkrétne odpovede na otázky jeho špecifického záujmu o modernú etnografiu a folkloristiku. Tu sa tiež presvedčil, že v konfrontácii modernej európskej vedy (čo nesporne predstavoval viedenský scientizmus, Trubeckého fonológia, dianie v Pražskom lingvistickom krúžku, impulzy ruskej formálnej školy atď.) sú Bogatyriovove teoretické výboje nasledovaniahodné a inšpiratívne. Posilnilo to jeho rozhodnutie budovať aj v slovenských pomeroch základy neprovinčnej modernej vedy tak, aby to obsahovali ideové programy Spolku pre vedeckú syntézu. Tak si na rozhodnutie Andreja Melicherčíka pamätajú i jeho priatelia V. Kochol a J. Hroziččík či M. Bakoš.

V bratislavskom intelektuálnom prostredí dostal mladý A. Melicherčík príležitosť, aby sa napojil na vtedajšiu európsku modernu vo vedeckom myslení. Nebola to len mladícka túžba po objavovaní nových svetov. Predchádzala tomu kritická analýza stavu vedeckého poznania v slovenskom národopise, kde sa viac-menej stotožňuje s kritickým postojom K. Chorváta, ktorý potrebu vedeckej inter-

pretácie národopisných javov vehementne presadzoval ešte počiatkom 20. storočia. O kritických postojoch hovoria jeho prvé teoretické články. Najmä článok zo Slovenských pohľadov *Literárny charakter metodologickej práce v slovenskej folkloristike* (Melicherčík, 1939) jasne ukazuje, ako bude potrebné prekonávať ustálené názory na hodnotu folklórnych prejavov, ktoré sa chápu staticky, bez zohľadnenia ich variantnej a synkretickej podoby, nerozlišujúc ich autonómnú folklórnu hodnotu od hodnoty literárnej, čo platilo predovšetkým pre dovtedajšie štúdium ľudových piesní. Ako sa ukázalo pri koncipovaní časti Slovenský folklór v Slovenskej vlastivede (1943), Melicherčík bol dôkladne zoznámený s dejinami slovenského národopisu od jeho počiatkov a jeho hodnotenie bolo nepredpojaté, čo sa týka hodnotenia významu zozbieraného materiálu a úvah o jeho význame pre poznanie slovenskej kultúry v dobovom kontexte. Jeho rozhl'ad i odvaha myslieť ho zaradila medzi autorov Slovenskej vlastivedy, ktorú redigoval prof. Ľudovít Novák. Spolu s R. Bednárikom tu predstavili ľudovú kultúru na Slovensku. Bednárikova rozsiahla časť o duchovnej kultúre, postavená najmä na opise a typológii materiálu, si zaslúži osobitné etnografické hodnotenie. A. Melicherčík svoj pokus o syntetický pohľad na slovenský folklór postavil odlišne, tak ako vnímal problematiku sám. Bez uvádzania početných príkladov (a to i v častiach, ktoré si to vyžadovali) a bez podrobnej druhovej a žánrovej štruktúry, priamo v texte nastoľuje mnohé zásadné problémy a pokúša sa na ne odpovedať.

Je to napr. otázka genézy ľudovej piesne, jej interetnické súvislosti, vzťah dedinských a mestských repertoárov, vzťah umelej a ľudovej piesne, problematika genézy jej stratifikácie, nositeľov ľudových piesní, funkcia „šlágra“ a „odrhovačky“ v dedinskom prostredí atď.

Melicherčík správne člení piesne na: 1. piesne obradné, 2. piesne ostatné, preferujúc tak funkčné stanovisko, ktoré bolo do veľkej miery inšpirované Bogatyriovými funkčno-štruktúrnymi úvahami o funkcii ľudovej piesne a o funkciách kroja (Bogatyriov, 1937). Môžeme konštatovať, že tu po prvý raz u nás jasne nachádzame uplatnenie kritéria funkcie ľudovej piesne povedľa tematického a formálneho hľadiska. Melicherčík už v tejto práci upozorňuje na sociologické aspekty pri skúmaní piesňových repertoárov.

„Chápanie folklórnosti na báze funkcie vedie A. Melicherčíka aj k odmietnutiu genetických teórií folklóru a napokon aj k ďalekosiahlemu záveru skúmať folklórnosť javov, teda tie príčiny, ktoré robia javy folklórnymi. Takýto postoj vychádza z presvedčenia o systémovosti folklórnych javov. o vnútornej podmienenosti zmien jednotlivých javov, ako aj vzájomnej podmienenosti folklóru jeho nositeľom.

Toto vysoko progresívne chápanie folklóru viedlo A. Melicherčíka aj k tomu, že pripisoval novovznikajúcim javom taký význam. V ich dôkladnom sledovaní, v skúmaní procesu ich rozvoja, odohrávajúceho sa na základe dobového folklórneho povedomia, v súhlase s ním, ale aj v jeho prekonávaní, videl ten odborný profit, ktorý by mohol viesť k oveľa hlbšiemu poznaniu procesovosti, diachronie folklórneho diania“ (Burlasová, 1978, 585). Nie sú to len Bogatyriovove inšpirácie. A. Melicherčík tu začína spájať svoju skúsenosť z pozorovania vlastného

prostredia a inšpiratívnych ideí nemeckých národopiscov. Začína zužitkovávať študijný pobyt v roku 1939 v Lipsku, kde sa venoval štúdiu nemeckého aj európskeho národopisu, čo vo väčšej miere uplatnil pri koncipovaní prvej časti Teórie národopisu. Výsledky nemeckej národopisnej vedy, ovplyvňujúcej od polovice 19. stor. výrazne etnologickú metodológiu v širších európskych súvislostiach, prijíma a pertraktuje kriticky, no tam, kde cíti oporu pre svoje tvrdenia alebo koncepciu, využíva jej výdobytky.

Podobne ako časť o ľudovej piesni, v ktorej Melicherčík kriticky hodnotí doterajšie zbery ľudových piesní a priebežne uvádza názory ich zberateľov a vydavateľov, aj podkapitola o ľudovej rozprávke začína podobným hodnotením.

Tu má Melicherčík uľahčenú úlohu, pretože sa mohol oprieť o Polívkov Súpis slovenských rozprávok, kde autor podrobne zmapoval zberateľský záujem o slovenskú ľudovú prózu a urobil podrobné typologické členenie. Melicherčík sa v Slovenskej vlastivede typológii príliš nevenuje a jeho členenie slovenskej ľudovej prózy predstavuje 7 skupín (rozprávky, v ktorých vystupujú nadprirodzené živly, legendy a legendárne rozprávky, rozprávky o nadprirodzených bytostiach, rozprávky z obecného života, rozprávky žartovné, rozprávky s látkami zvieracími, a napokon ako siedmu skupinu vydeľuje povesti).

Uvedomuje si, že toto „látkoslovné štúdium“ nevystihuje žánrovú štruktúru slovenskej prozaickej tradície, a preto na záver pojednania o slovenskej rozprávke píše: „*V hrubých črtách tu naznačené roztriedenie slovenského rozprávkového materiálu nepredstavuje samostatné rozprávkové celky, išlo nám o pomocné triedenie všetkého toho, čo slovenský ľud rozpráva...*“ (Melicherčík, 1943, 299).

Melicherčík sa originálnym spôsobom vracia k rozprávke v samostatnej štúdií o spoločenských funkciách rozprávky v povojnovom Národopisnom zborníku (Melicherčík, 1946).

Tretiu podkapitolu jeho druhového členenia slovenského folklóru predstavujú Slovenské ľudové hry. Autor hovorí o ľudových hrách ako o druhu „*s vlastnou znakovou šírkou*“.

Podkapitola o ľudových hrách (ľudovom divadle) je napísaná pod vplyvom Bogatyriovových štúdií o ľudovom divadle, najmä pod vplyvom jeho monografickej práce Lidové divadlo české a slovenské (Bogatyriov 1940).

Hry rozdeľuje do dvoch skupín: 1. hry koledno-vianočné, 2. hry zábavné. Analýzou konkrétnych hier ukazuje na ich sémantické odlišnosti. Zaujímavé sú tu poznámky o vzťahu ľudových hier k iným žánrom a ich súvis so zvykoslovnými štruktúrami. Na rozdiel od kapitoly o ľudovej próze autor na konkrétnych textoch hier ukazuje vnútorné členenie jednotlivých hier, aj spôsob ich interpretácie. Kapitolka tým azda najviac spĺňa požiadavky inštruktívnosti textu pre širšiu čitateľskú verejnosť. Štvrtou podkapitolou, venovanou prísloviám, porekdlám a hádankám, uzatvára svoj prehľad o slovenskom folklóre. Je len pochopteľné, že materiálový základ mu tvorí dielo *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia* P. Záturského (1894), no Melicherčík materiál dopĺňa komentárom s historicko-porovnávacím pozadím. Pomerne stručne je charakterizovaná hádan-

ka. Tu Melicherčík nevyčerpal dostatočne to málo, čo sa v zbere i interpretácii slovenských hádaniek urobilo. Nespomína napríklad ani základnú zbierku P. Borovobejského-Zátúreckého a ani podnetnú štúdiu Š. Krčméryho. Hádanky ako žáner sa, žiaľ, nedostávajú do centra folkloristického záujmu ani v ďalších obdobiach (Leščák, 1980).

Bolo by jednoduché robiť s vyše polstoročným odstupom kritickú analýzu prvého pokusu o syntetický pohľad na slovenský folklór, ktorý navyše vyšiel z pera mladého adepta vedy, keby práca nebola poznačená úsilím autora nastoľovať vedecké problémy modernej folkloristiky. Zopakujem závery zo svojej štúdie o význame Teórie národopisu (Leščák 1977).

Teória národopisu mala spĺňať a doteraz sčasti spĺňa dve úlohy a tak je aj koncipovaná. Prvá časť je kritickou analýzou vývinových tendencií v európskom národopise. Druhá časť, *Polemika súčasného národopisu*, je pokusom o výklad vlastnej teoretickej koncepcie, vychádzajúcej z reakcií na riešenie základných problémov uvedených v prvej časti.

Vývin teoretického myslenia (1. časť) má inštruktívno-polemický charakter. Melicherčík nielen oboznamuje s hlavnými tendenciami v etnografickej teórii, ale ich neobyčajne bystro a kriticky komentuje. Vie rozlíšiť podstatné od metodického balastu a napáda najmä idealistické názory v jednotlivých teoretických smeroch, hoci k marxistickej metodológii sa vcelku dopracoval zhruba o desať rokov po napísaní tejto knihy.

Dobovým kontextom bol poznačený i výber niektorých problémov a teoretických smerovaní. Do popredia sa v práci dostávala nemecká orientácia (v širšom zmysle) a zanedbali sa niektoré výraznejšie teoretické koncepcie (ruská historická škola, fínska škola, funkcionálna škola), no najmä výsledky českej národopisej vedy.

Vo vtedajšej situácii bol však inštruktívny pohľad na vývin národopisného myslenia neoceniteľný. Ukázal zložitosť národopisej teórie i jej prednosti a súvislosti s inými vednými disciplínami (sociológia, psychológia, kultúrnych dejín).

Časť *Úsilie o vedecký národopis*, dokumentovaná vedou na začiatku 20. storočia, vyúsťuje pre Melicherčíka do postavenia základnej otázky, čo tvorí predmet a objekt (oblasť) národopisného výskumu. Nastolenie tejto otázky vlastne tvorí predel medzi dožívajúcou romantickou koncepciou „národného ducha“ (štúrovci) a modernou, scientistickou koncepciou etnografie. Tak sa dostala v *Teórii národopisu* na začiatok vedeckého úsilia v slovenskom národopise zaujímavá postava Krištofa Chorváta. Zdá sa, že Melicherčík týmto prístupom pomohol riešiť jeden z vážnych problémov periodizácie vývinu slovenského národopisu ako vedy, ponechávajúc bokom širokú oblasť záujmu o ľudovú kultúru v rozličných kvalitatívnych polohách.

Len reprodukčnú schopnosť ľudových vrstiev hlásanú Hoffmannom-Krayerom, Meierom a najvýraznejšie Naumannom, Melicherčík a pred ním najmä Boga-

tyriov jednoznačne vyvracajú. Melicherčík tvrdí: „*Výrazne rozvíjal túto časť najmä metodický prístup bádania funkčno-štruktúrneho*“ (Melicherčík, 1945, 52).

Pomerne veľkú pozornosť venuje Melicherčík sociologickej škole J. Schwieteringa. Funkčno-štruktúrnemu zameraniu totiž konvenuje jej úsilie o synchronický opis ľudovej kultúry, vyzdvihnutie jej nositeľa a moment, že táto škola „*prvá nadhodila otázky semiológie folklóru*“ (Melicherčík, 1945, 67).

Ak sme povedali, že Naumannova koncepcia upútala Melicherčíka nastoľovaním problémov, schwieteringovská koncepcia (Bringhemeier, Hain, Brinkmann) je preňho príťažlivá ich konkrétnym riešením, ktoré je blízke chápaniu cieľov synchronického národopisu, ktoré sformuloval P. Bogatyriov.

Aj keď A. Melicherčíka považujeme za popredného predstaviteľa funkčného štrukturalizmu v slovenskej vede, analýza jeho prác, ktoré vychádzajú do roku 1945 ukazuje, že v tom období sa zameriava aj na sociologicky orientovaný výskum v nemeckom národopise, ktorý v Teórii národopisu predstavuje pod názvom Schwieteringova škola (Leščák 1977). Ak podrobne analyzujeme myšlienkové prúdy, ktoré ovplyvnili Melicherčíkovu teoretickú orientáciu, môžeme znova konštatovať, že ho formovala progresívna vlna, ktorú priniesol na Slovensku Spolok pre vedeckú syntézu, v ktorom sa Melicherčík ocitol najmä zásluhou P. G. Bogatyriova, na druhej strane však tiež nemožno zamlčať inšpiratívnu úlohu nemeckej vedy, ktorú propagoval na bratislavskej univerzite nemecký profesor Bruno Schier.

Pre Melicherčíkovu teoretickú erudíciu a rozhľad mal však nepochybne veľký význam študijný pobyt v Lipsku (1939). Táto skutočnosť zostala v uplynulých obdobiach nepovšimnutá a ani sám Melicherčík nemal v časoch po druhej svetovej vojne záujem o jej zverejňovanie. Ved' všetko, čo súviselo s fašistickým Nemeckom, sa považovalo za kolaboráciu. S odstupom času sa mnohé veci ujasňujú. Študijný pobyt A. Melicherčíka v Lipsku rozhodne nebol motivovaný politicky, ale čisto odborne, čo sa odrazilo na podrobnom štúdiu vývinu vedeckého myslenia nemeckého národopisu od polovice 19. stor. do tridsiatych rokov 20. storočia. Okrem toho sa A. Melicherčík oboznámil i so situáciou v širších európskych súvislostiach. Jeho postoje k nemeckému národopisu sú kritické, čo jasne ukazuje v jednotlivých kapitolách Teórie národopisu. Bolo by dobre kriticky zhodnotiť s odstupom času pôsobenie B. Schiera na Slovensku, pretože jeho pozitívna alebo negatívna úloha pri formovaní slovenskej národopisnej vedy je zahmlená dobovým politickým oparom.

O postojoch A. Melicherčíka k B. Schierovi nám niečo naznačuje aj jeho článok Národopisná práca na Slovensku, uverejnený v Slováku 6. 4. 1943 pri príležitosti odchodu dr. Bruna Schiera zo Slovenskej univerzity do Nemecka. Napokon ani pôsobeniu ďalších osobností na filozofickej fakulte UK nebola venovaná zo strany etnológie dostatočná pozornosť. Napísal som viackrát, že najväčším zdrojom inšpirácie z početných osobností, ktoré pôsobili na FFUK, zostal P. G. Bogatyriov (mimochodom i on prednášal na univerzite v Münsteri, 1930 – 1932), ktorý bol dobre oboznámený s ruskou, nemeckou, ale i francúzskou vedou. Ten sa však v roku 1940 cez Slovensko dostal do Sovietskeho zväzu, aby sa vyhol

možným perzekúciám svojej rodiny. A. Melicherčík prevzal s plnou zodpovednosťou úlohu vedúcej osobnosti rozvíjajúcej sa funkčno-štrukturálnej školy v slovenskom národopise, ktorá nachádzala živnú pôdu najmä v jazykovede, literárnej vede, vo vede o výtvarnom umení a korešpondovala so slovenskou umeleckou modernou.

Jeho cieľavedomé štúdium teoretických problémov súdobého národopisu (v zmysle Volkskunde) a etnológie (v zmysle Völkerkunde) ho priviedlo k činu v našich podmienkach revolučnému, k napísaniu Teórie národopisu, základnej teoretickej práce, ktorá by sprostredkovala teoretické výdobytky európskeho národopisu a etnológie, ale ktorá by zároveň nastolila nový pohľad na teoretické problémy, s ktorými sa národopis v Európe vtedy vyrovnával. Druhá časť publikácie sa jednoznačne opiera o funkčno-štrukturálne východiská. Už na prebale vydavateľ (ústami autora) hovorí: „*Funkčno-štrukturálny národopis svojou metodologickou dôchodnosťou otvára nové možnosti bádania, predovšetkým z tej stránky, že začleňuje národopis medzi čiastkové disciplíny všeobecnej vedy o znaku – semiológii*“. Aj po rokoch obdivujeme erudíciu, novátorstvo a odvahu autora napísať takúto priebojnú teoretickú rozpravu. Bola to priekopnícka práca nielen v slovenských, ale i v európskych súvislostiach, pretože zhrnula výdobytky funkčno-štrukturálnej metódy v národopise a zaradila funkčný štrukturalizmus do metodologického arzenálu modernej európskej vedy. Melicherčík je pritom realistický, podobne ako P. G. Bogatyriov, a považuje funkčno-štrukturálnu metódu len za jednu z metód súdobej etnografie a folkloristiky.

Za východisko bádania neurčuje národopisné javy, ale ich folklórnosť, teda do akej miery zodpovedajú kritériám funkčnosti v rámci danej štruktúry.

Ako ukázal už P. G. Bogatyriov, javy nefolklórne sa môžu zmenou funkcie stať javmi folklórnymi a nadobúdajú novú sémantiku a znakovú hodnotu. V tradicionalistickom slovenskom národopise, orientovanom na zberateľstvo, s malou odvahou teoretizovať a zovšeobecňovať, sa vydanie Teórie národopisu v roku 1945 chápalo skôr ako individuálna exhibícia mladého adepta vedy (Melicherčík pri koncipovaní rukopisu mal necelých tridsať rokov). Nastúpenú cestu teoreticky vytýčenú v Teórii národopisu autor dopĺňal čiastkovými štúdiami, ktoré vychádzali v rokoch 1945 – 1947 v Národopisných zborníkoch (ročník 6 – 7 a 8). Upozornil by som najmä na dve z nich: *Svadobný obrad ako folklórny znak* a *Príspevok k skúmaniu funkcií ľudovej rozprávky*. K nim možno pripočítať i programové články *Národopis ako veda* (1945 – 1949, s. 88 – 94) či *Úlohy a metódy súčasnej slovenskej etnografie a folkloristiky* (1945, s. 187 – 194). Tieto príspevky naznačujú, že A. Melicherčík sa profiluje ako osobnosť, schopná produktívne sa zamýšľať nad koncepciou práce celej vednej disciplíny, budujúc si autoritu predovšetkým svojou teoretickou autoritou, intelektuálnymi predpokladmi a rozhladenosťou.

Melicherčíkov prínos pre rozvinutie Bogatyriovových myšlienok je evidentný. S jeho úsilím korešpondujú i práce z oblasti literárnej vedy, a to najmä Mrlianova pozoruhodná knižná publikácia o funkcii folklóru u štúrovcov (Mrlian,

1944). Funkčno-štruktúrálnu metódu si začínajú osvojovať i mladší adepti národopisnej vedy na Slovensku (S. Kovačevičová). V Čechách a na Slovensku sa začína utvárať osobitný variant štrukturalistického bádania, ktorý síce vyrastá na zásadách štruktúrálnej jazykovedy, ale má i svoje špecifické pohľady, zhrňujúce výdobytky viacerých moderných teoretických prúdov. Práve tento, na prvý pohľad eklektický prístup k interpretácii „folklórnych faktov“, tvorí osobitosť vývinu funkčno-štruktúrálnej školy v slovenskej etnografii a folkloristike konca tridsiatych a v štyridsiatych rokoch minulého storočia.

Prichádza rok 1948. Mení sa spoločenský systém, nastupuje diktatúra proletariátu, prichádzajú stalinistické päťdesiate roky, boj proti buržoáznemu nacionalizmu, politická diskriminácia, vedúca úloha komunistickej strany, boj proti nemarxistickým teóriám, presadzovanie marxizmu-leninizmu, najmä triedneho princípu pri vysvetľovaní historických a spoločenských procesov. Čo spôsobilo, že A. Melicherčík sa tak aktívne zapojil do budovania socialistickej vedy, do presadzovania marxistickej metodológie a do propagovania sovietskej etnografie ako vzoru výskumu v československej etnografii a folkloristike?

Takúto otázku by sme mohli dať celému radu členov a prívržencov Spolku pre vedeckú syntézu, alebo predstaviteľom slovenskej umeleckej moderny.

Nesporným faktom je, že prevažná väčšina mladej medzivojnovovej inteligencie bola ľavicovo orientovaná. Vyplynulo to z poznania neutešenej sociálnej reality na Slovensku v tridsiatych rokoch. Ľavicová orientácia, pravdaže, neznamenalala automaticky komunistické presvedčenie, prípadne členstvo v komunistickej strane. S tým súviseli i narastajúce sympatie k Sovietskemu zväzu, ktoré sa prehľbovali počas vojnových rokov.

Ďalším faktorom, ktorý posilnil ľavicovo orientovanú inteligenciu, bola podpora Slovenského národného povstania a neskôr oslobodenie Slovenska Červenou armádou. To všetko vplývalo na politickú orientáciu tejto generácie v povojnovom období.

Všetky postoje vyvierali z presvedčenia, že socializmus vyrieši problémy, s ktorými sa stretávala mladá medzivojnová generácia. Kryštalizácia politických postojov bola plná naivných predstáv a povojnovej eufórie.

Ani Bogatyriov, ani Melicherčík nikdy nepochybovali o tom, že ich vedecké úsilie neprotirečí marxistickej ideológii. O tom napokon nepochyboval ani J. Mukaňovský.

Všetko sa začalo lámať po februári 1948. Kádrovanie, previerky, presadzovanie marxistickej metodológie cez poučky a príručky, ale i cez štúdium klasikov Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina.

A. Melicherčík uvádza ako motto Teórie národopisu Engelsov citát: „*Veda nežije ustaľovaním právd, lež prekonávaním omylov*“ s uvedením iniciál autora a cituje aj K. Marxa, netušiac, že svoj funkčno-štrukturalistický rozbeh zastaví, poprie, aby sa demonštratívne, a zdá sa z vnútorného presvedčenia, prihlásil k marxistickej orientácii. Štrukturalizmus sa v československých súvislostiach

stal z čisto politických príčin prívlastkom antimarxistického postoja. Politický kontext pohltil racionálny prístup ku kritickej analýze vedeckého myslenia vo vývine slovenskej vedy. Pre mňa je aj po rokoch ťažké pochopiť dianie vo vede v päťdesiatych rokoch. Na filozofickú fakultu UK som prišiel až v roku 1958, teda v čase začínajúceho „odmäku“, ktorý vyústil do tzv. Pražskej jari v roku 1968.

Zvedavé otázky o funkčnom štrukturalizme, ktoré sme občas dobromyseľne adresovali docentovi Melicherčíkovi, zostávali bez odpovede. Toto mlčanie trvalo prakticky až do roku 1965, teda rok predtým, keď skončil svoju životnú púť.

A. Melicherčík sa k historickému materializmu prebil s nadhľadom, ktorý mu umožňovala jeho erudícia. Spracovanie jánošíkovskej tradície považoval za svoju úlohu ešte v tridsiatych rokoch. V novej situácii to bola téma, na ktorej sa dala ukázať triedna podmienenosť sociálnych procesov, úloha ľudových mäs v dejinách, antifeudálna revolta, odraz revolučných tradícií vo folklóre. Melicherčík sa však nedal zlákať poučkami, ale zhromaždil materiál z terénu, urobil dobrý archívny výskum a čo je dôležité, problém jánošíkovskej tradície pochopil ako problém nie úzko folkloristický, pretože jánošíkovská tradícia mala oveľa širšie kultúrnohistorické zázemie, než jej pripisovali znalci folklórneho materiálu. S. Švehlák výstižne píše v referáte zo spomenutého seminára: „*Podobne ako kniha o jánošíkovskej tradícii, aj ďalšia Melicherčíkova práca Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu, mala v odbornej literatúre predchodcov i pokračovateľov. Melicherčíkovi však nemožno nepriznať filozofickú a metodologickú prioritu osnovania pohľadu na problematiku a možno povedať, „odfolklorizovania“ života hrdinu, poznaného skôr skrze folklórnu tradíciu, literárnu a ústnu legendu ako z objektívnych historických dokumentov. Melicherčík prvý marxisticky zhodnotil a vysvetlil príčiny a podmienky vzniku zbrojníctva a jeho špecifického umeleckého odrazu v tradícii na analýze sociálnopolitickej skutočnosti*“ (Švehlák 1978, 591).

Vydanie prác o jánošíkovskej tradícii spolu s ďalšími štúdiami a článkami upevnilo postavenie A. Melicherčíka vo vedeckej komunite. Jeho práca *Jánošíkovská tradícia na Slovensku* (1952) sa stala, ako spomína J. Michálek, v mnohom inštruktívnym príkladom uplatnenia marxistickej metodológie v historických vedách. Ani po rokoch táto práca v niektorých ohľadoch nestratila na význame. Záujem o revolučné tradície sa ťahal ako červená niť i v jeho ďalšej vedeckej práci. Okrem zbrojníckej tematiky A. Melicherčík rozbehol výskum spomienkového rozprávania z obdobia SNP. Nebola to konjunktúrna politická objednávka, pretože o potrebe takého výskumu píše ešte v rokoch 1945 – 1946 (Melicherčík, 1945 – 46). Terénny výskum bol orientovaný najmä na oblasti, kde prebiehali bojové akcie, no nebol orientovaný len na priamych účastníkov SNP, ale i na ľudí, ktorí boli svedkami týchto dejinných udalostí. Jeho predstavy o význame tejto výskumnej sondy, pokračujúcej systematickým výskumom pod vedením J. Michálka, ktorý sa zaoberal touto problematikou pod školiteľským vedením

A. Melicherčíka, sa spresňovali okrem iného v tom, akú úlohu má spomienkové rozprávanie a rozprávanie zo života v procese folklórnej tvorby.

Diskusie, ktoré som viedol o tomto probléme so svojím učiteľom, boli pre mňa veľmi poučné, pretože sa dotýkali kľúčovej otázky, čo z týchto „orálnych prameňov“ obsahuje znaky folklóru (cyklizácia, variačný proces, typizácia postáv atď.) a čo je skôr prameňom pre historický či sociologický výskum. Až oveľa neskôr som pochopil význam pojmov folklórnosť, folklórny fakt, ktoré som predtým čítal v Teórii národopisu. Bolo to východisko pre pochopenie významu „oral-history“ vo folkloristickom či etnologickom bádani, ale aj pre iné vedné disciplíny, ktoré sa v tých časoch o ústnej histórii nijako nezmieňovali.

(Zadošťučinenie som pocítil, keď som sa pred niekoľkými rokmi zúčastnil na francúzsko-česko-slovenskom seminári o orálnej histórii vo Vysokých Tatrách.)

J. Michálek dovŕšil Melicherčíkovu iniciatívu cennou prácou *Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou*, v ktorej dal pôvodnému výskumnému zámeru hlbší historický aj teoretický rozmer (Michálek 1971).

Historický ponor do ľudovej slovesnosti podnietil Melicherčíkove úvahy o napísaní dejín ľudovej kultúry. O tomto zámere mi podrobne môj učiteľ viackrát rozprával, dokonca hovoril, že vypracováva koncept na spracovanie takéhoto náročného diela. Odvolával sa často na svoju skúsenosť so spracovaním kapitoly do akademických Dejín staršej slovenskej literatúry (1958).

S odstupom času môžem povedať, že tento jeho pokus narazil na početné úskalia.

Melicherčíkovi sa nepodarilo zvládnuť vývinovú periodizáciu, aby vytvoril paralelu literárnovedných štúdií. Jeho náčrt je veľmi všeobecný a schematický. Chýba tu sila konkrétnej analýzy vývinu jednotlivých žánrov folklóru oproti žánrovej diferenciacii literatúry. Na vine bol i nedostatočný výskum úlohy folklóru vo vývine literatúry, tak ako to neskôr načrtol M. Hamada alebo J. Minárik. Melicherčíkove úsilie o uplatnenie triedneho aspektu v hodnotení slovenského folklóru nepomohlo utvoriť potrebnú metodickú bázu na včlenenie folklóru do literárneho vývinu. O rok neskôr vychádza chrestomatia pod názvom *Slovenský folklór* (1959). Konceptne i obsahovo je poplatná ruskej učebnici *Ruskoje narodnoje poetičeskoje tvorčestvo*, ktorá vyšla v redakcii P. G. Bogatyrioiva v roku 1956 a ktorá do určitej miery prekonávala tendenčnosť podobných sovietskych publikácií zo stalinistického obdobia. Pre P. G. Bogatyrioiva i pre ďalších jeho spoluautorov to bola určitá forma rehabilitácie.

A. Melicherčík predpokladal, že obdobný prístup, a najmä charakteristika jednotlivých žánrov pomôže vyriešiť problémy druhej a žánrovej klasifikácie slovenského folklóru. To sa, žiaľ, nepodarilo. Aprioristický prístup, v ktorom sa materiál použil na ilustráciu žánrovej schémy a nie naopak, nepriniesol želané výsledky. Na ilustráciu stačí pozrieť si druhovú a žánrovú štruktúru slovenského folklóru, použitú v Slovenskom folklóre: *Zaklínania a zariekania, Kalendárna obradová poézia, Ľudové hádanky, Príslovia, porekadlá a pranostiky* (I. Príslovia, II. Porekadlá, III. Pranostiky), *Rodinný obradový folklór* (I. Piesne krštné,

II. Svadobný folklór, III. Vykladania nad zomrelým), *Ľudové rozprávky* (I. Rozprávky démonologické, II. Rozprávky fantastické, III. Rozprávky o zvieratách, IV. Rozprávky – legendy, V. Historické rozprávky, VI. Rozprávky realistické, VII. Humoristické, satirické rozprávky a ľudové anekdoty), *Historické piesne* (I. O kráľovi Matejovi, II. O boji proti Turkom, III. Piesne kurucké, IV. Piesne zbojnícke, V. Historické piesne novších čias), *Regrútske a vojenské piesne* (I. Lapačka, II. Verbovačka, III. Odberačka, IV. Lúčenie a odchod na vojnu, V. Kasáreň a cesta na bojište, VI. Bojište a návrat domov), *Ľudové balady, Lyric-ké piesne* (I. Piesne ľúbostné, II. Piesne rodinné, III. Uspávanky, IV. Trávnice, V. Piesne pastierske a valašské, VI. Piesne žartovné), *Detský folklór* (I. Vyčítanky, II. Rečňovanky, III. Zábavné hry), *Ľudové divadlo, Piesne robotníckej triedy* (I. Piesne banícke, II. Piesne revolučné, III. Piesne o Slovenskom národnom povstaní). Ani vývinové tendencie folklóru nie sú osvetlené dostatočne. Nehovoriac o tom, že žánrová štruktúra sa odtrhla od medzinárodného úzu (napr. označenie fantastická rozprávka, humoristická a satirická rozprávka). Je to však prvý komplexný pohľad na žánrovú štruktúru slovenského folklóru, prvý reprezentatívny výber slovesného folklóru Slovákov a prvá čítanka určená školám, vydaná vo vysokom náklade. Jej vydanie malo napriek všetkým výhradám pozitívny dosah. Upozornilo na protirečivosť folklórnej tradície a na jej výrazovú i významovú šírku.

Melicherčíkova autorita spôsobila, že nebola uskutočnená kritická analýza tejto významnej folkloristickej práce. Melicherčík si uvedomoval jej dobovú determinovanosť a pri redakčných prácach nad Československou vlastivedou III. Lid (vyšla roku 1968) už na svojich pozíciách netrval.

Až analytická práca na jednotlivých žánroch slovesného folklóru a reprezentatívne vydanie materiálov ukázalo nedostatky Melicherčíkovej žánrovej konštrukcie.

Chrestomatia Slovenská vlastiveda bola napísaná po roku 1956, ktorý zmenil politické pomery a oslabil stalinistický „kult osobnosti“ spojený s dogmatizmom a perzekúciami. Melicherčík sa spoľahol na svojho učiteľa, nepoznajúc dostatočne pomery v sovietskej vede, ktorá sa nemohla ani v tomto období pohybovať mimo ohraničeného územia triedneho determinizmu. Melicherčíkova opatrnosť mala i svoje ľudské dôvody. Jeho bohémska náтура, charakteristická pre celú medzivojnovú generáciu, mu priniesla i trpkú skúsenosť. Bol obvinený z urážky prezidenta K. Gottwalda. Táto zápleтка vo vtedajšej dobe mala určité dôsledky a neprispela k upevneniu postavenia vtedajšieho docenta národopisu. Nenarušila však jeho spôsob rušného života. Pri víne sa dalo s docentom Melicherčíkom polemizovať či požartovať, no a byť zároveň terčom jeho ironických poznámok. Veľmi zriedka sa vtedy, aj napriek uvoľnenej atmosfére, vracal do minulosti. Aspoň v prítomnosti nás mladších adeptov vedy, hoci poznámkami o súčasníkoch nešetril.

Významnou oblasťou Melicherčíkových záujmov boli od počiatku dejiny vedy. Vyplynuli logicky z jeho záujmov o folkloristické pramene a vývoj teore-

tického myslenia v slovenskej etnografii a folkloristike. Niektoré štúdie mali priekopnícky charakter.

O tom sa však napísalo dosť. Okrem J. Michálka podrobnejšie na spomínanom seminári referoval D. Luther. Škoda, že sa mu celkom nevydaril biografický portrét Pavla Dobšinského. Biografické fakty zatienili podrobnejšie objasnenie okolností tvorby a etnografického, folkloristického i literárneho dosahu jeho diela. Ideologické dôvody napríklad zabránili doceneniu priekopníckej práce Úvahy o slovenských povestiach (1871). Aj táto knižná práca potvrdzuje široký rozhl'ad jej autora. Plne sa stotožňujem s D. Lutherom, ktorý okrem iného o prínose Melicherčíkových historiografických prác konštatuje: „*Melicherčík pristupoval k dejinám v širšom ako čisto folkloristickom zábere, opieral sa o svoje bohaté literárnovedné vedomosti. Jednotlivé osobnosti našich dejín spracovával s ohľadom na ich odborný vývoj, skúmal kultúrno-spoločenský kontext, v ktorom žili, a hľadal motiváciu ich konania i výsledkov ich práce. Melicherčík tu (najmä svojimi knižnými vydaniaми) sledoval skôr kultúrohistorický ako úzko folkloristický cieľ a z takéhoto hľadiska treba aj k jeho historickým prácam o slovenskej folkloristike pristupovať*“ (Luther, 1977, 595).

Takto hodnotí historický význam Melicherčíkovho diela S. Kovačevičová s odstupom času: „*Melicherčík vyšiel z literárnej vedy, no systémové myslenie mu nedovoľovalo osnovať teóriu skúmania ľudovej kultúry len na jej jednom druhu: na folklóre alebo spoločenských vzťahoch. Koncipoval teóriu národopisu ako teóriu vedy o ľudovej kultúre, ktorú charakterizuje zložitý systém vzťahov existujúcich medzi materiálnou, spoločenskou a duchovnou kultúrou, ako aj medzi tvorcom, spoločnosťou a prostredím.*

A konečne, čo bolo pre mladú generáciu hľadajúcu pravdu v období vojny podstatné. Melicherčík vymedzoval predmet bádania a bádateľské metódy staval v antitéze k názorom a postupom, ktorých parafrázu obsahovala ideológia fašizmu, a to na základe domácej i sovietskej avantgardnej vedy. Teda aj úsilie o jednoznačnosť názorov vedca a občana nás k nemu pútala.

Zložitost' doby, ako aj malicherná márnomyseľnosť niektorých bádateľov spôsobili, že sa význam Teórie národopisu spolu s významom prvého obdobia povojnovej národopisnej vedy na Slovensku začal zahmlievať. Viac v etnografii ako vo folkloristike, skôr v národopise samom ako v niektorých spoločenskovedných disciplínach. Vzhľadom na bohaté pracovné výsledky národopisnej vedy na Slovensku v posledných troch desaťročiach pokladám za dôležité zamyslieť sa, prečo sa tak stalo a vysondovať, či práve nedocenenie významu Melicherčíkovho diela pre etnografiu nie je jednou z príčin jej momentálnej stagnácie“ (Kovačevičová 1987, 599).

Stručne na záver

Prvá polovica šesťdesiatych rokov naznačila, že stopy dogmatického myslenia sa začínajú zahladzovať. Opatrne boli rehabilitovaní ľudia i myšlienky. Hovorilo

sa čoraz kritickejšie a otvorenejšie. Pootvorili sa dvierka zahraničnej vede. K tomuto pohybu nechcel byť ľahostajný ani A. Melicherčík. Čoraz častejšie, akoby nevdojak sa vyjadroval, že sa chce k niektorým myšlienkam z mladosti vrátiť. Jednoznačne to sformuloval na seminári „Vplyv industrializácie na ľudovú kultúru“, ktorý sa konal v roku 1965 v Smoleniciach, kde viacerí mladí kolegovia vystúpili s referátmi, v mnohom sa opierajúc aj o funkčno-štrukturalistické tézy.

Melicherčík tieto pokusy ocenil a sám vo svojom referáte *Tradičné a netradičné v ľudovej kultúre* naznačil, že svoj úmysel berie vážne (Melicherčík, 1966).

Po seminári sme sa stretli na konzultácii v Bistre pri kaviarni Krym, kam si občas zašiel na pohár vína. V ruke držal poľský preklad B. Malinowského a hovorí: „*Toto si prečítaj, ja som sa do toho zahĺbil*“, a potom sa rozhovoril o tom, v čom ho spomenutý seminár oslovil a v čom vidí potrebu návratu k funkčno-štruktúrnym impulzom.

LITERATÚRA

- BENEŠ, B.: Bogatyrev a štrukturalismus. In: Český lid 55, 1968, s. 193-198.
- BOGATYREV, P.: Funkcie kroja na moravskom Slovensku. Turčiansky Sv. Martin, 1937.
- BOGATYREV, P.: Voprosy teorii narodnogo iskusstva. Moskva, 1971.
- BOGATYREV, P.: Souvislosti tvorby. Cesty k struktuře lidové kultury a divadla. Praha, 1971.
- BOGATYREV, P.: Ľudové divadlo české a slovenské. Bratislava, 1976.
- BURLASOVÁ, S.: Funkčné a vývinové chápanie piesne v rámci Melicherčíkovho štúdia odbojového folklóru. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 587-590.
- DROPOVÁ-MARKOVIČOVÁ, L.: Štúdium piesní a problematika spevného repertoáru v prácach Andreja Melicherčíka. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 582-587.
- HRUŠOVSKÝ, I.: Dialektika bytia a kultúry. Bratislava, 1975, s. 12, 121.
- KOVAČEVIČOVÁ, S.: Význam diela Andreja Melicherčíka pre etnografiu. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 599-607.
- LEŠČÁK, M. – POPOVIČ, A.: P. G. Bogatyriov a Slovensko. In: Romboid, 1973, s. 6.
- LEŠČÁK, M.: „Teória národopisu“ a jej miesto v rozvoji vedeckého myslenia v slovenskej etnografii a folkloristike. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 579-583.
- LEŠČÁK, M.: Miesto štruktúrálnej analýzy v etnografii. In: Slovenský národopis, 25, 1977, s. 316, 319.
- LEŠČÁK, M.: Slovenské ľudové hádanky. Bratislava, 1980.
- LEŠČÁK, M.: The beginnings of functional structuralism in Slovak ethnology. In: Slovenský národopis, 39, 3-4, 1991, s. 336-180.
- LUTHER, D.: Andrej Melicherčík a historiografia slovenskej folkloristiky. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 595-598.
- MELICHERČÍK, A.: Niekoľko poznámok k ľudovému staviteľstvu na dolnej Orave. In: Národopisný sborník, 1, 1939, s. 42-46.
- MELICHERČÍK, A.: Literárny charakter metodickéj práce v slovenskej folkloristike. In: Slov. pohľ., 55, 1939, s. 257-264.
- MELICHERČÍK, A.: Funkčné premeny v dnešnom dedinskom speve. (Časť väčšej štúdie.) In: Národopisný sborník, 2, 1941, s. 116-141.
- MELICHERČÍK, A.: Národopisná práca na Slovensku. (Pri príležitosti odchodu dr. Bruna Schiera.) In: Slovák, 25, č. 80, 1943, s. 6.
- MELICHERČÍK, A.: Slovenská vlastiveda II. (Národopis.) Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1943.

- MELICHERČÍK, A.: Teória národopisu. Lipt. Sv. Mikuláš. In: Národopisné spisy Transoscia, 1945, zv. 2.
- MELICHERČÍK, A. 1945 – 1946: Etnografia ako veda. Národopisný sborník, 6-7, s. 1-13.
- MELICHERČÍK, A.: Úlohy a metódy súčasnej slovenskej etnografie a folkloristiky. In: Slovenské pohľady, 61, 1945, s. 187-194.
- MELICHERČÍK, A.: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. In: Národopisný sborník, 6-7, 1945 – 1946, s. 200-202.
- MELICHERČÍK, A.: Svadobný obrad ako folklórny znak. In: Národopisný sborník, 6-7, 1945 – 1946, s.28-38.
- MELICHERČÍK, A.: Príspevok k skúmaniu funkcií ľudovej rozprávky. In: Národopisný sborník, 6-7, 1945 – 1946, s. 117-132.
- MELICHERČÍK, A.: Funkcia nefolklórnej piesne v dedinskom prostredí. In: Národopisný sborník, 8, 1947, s. 69-80.
- MELICHERČÍK, A.: Československá etnografia a niektoré jej úlohy pri výstavbe socializmu. In: Národopisný sborník, 9, 1950, s. 25-36.
- MELICHERČÍK, A.: Sovietska etnografia – náš vzor. In: Národopisný sborník, 10, 1951, s. 5-23.
- MELICHERČÍK, A.: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. Bratislava: Vyd. SAV, 1952.
- MELICHERČÍK, A.: K otázke vzniku zbojníctva v Karpatoch. In: Slovenský národopis, 4, 1956, s. 163-194.
- MELICHERČÍK, A.: Dejiny staršej slovenskej literatúry. Bratislava: SAV, 1958. Obsahuje stat A. Melicherčika o slovenskej ľudovej umeleckej tvorbe.
- MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Chrestomatia. Ilustr. Radoslava Mikulová. Bratislava: SAV, 1959.
- MELICHERČÍK, A.: Pavol Dobšinský. Portrét života a diela. Bratislava: SVKL, 1959.
- MELICHERČÍK, A.: Tradičné a netradičné v ľudovej kultúre. In: Slovenský národopis, r. 14, 1966, s. 563-568.
- MICHÁLEK, J.: Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou. Bratislava: SAV, 1971, s. 12-29.
- MICHÁLEK, J.: Význam diela Andreja Melicherčika pre rozvoj marxistickej etnografie a folkloristiky. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 567-578.
- MRLIAN, R.: Štúrovcí a ľudová slovesnosť. Martin, 1944.
- POPOVIČ, A.: Štrukturalizmus v slovenskej vede. Martin, 1971.
- POPOVIČ, A.: Semiotika a národopis. Romboid, 4, 1971, s. 27-30.
- ŠVEHLÁK, S.: Štúdium zbojníctva ako jedno z hlavných pracovných zameraní A. Melicherčika. In: Slovenský národopis, 4, r. 25, 1977, s. 591-594.
- VOIGT, V.: Úvod do semiotiky. Bratislava, 1981, s. 98-99.

ANDREJ MELICHERČÍK – PERSONALITY OF MODERN SLOVAK ETHNOLOGY AND FOLKLORISTICS

R e s u m é

The functional-structural methods in ethnology as asserted by the Russian scientist Piotr Grigorievič Bogatyrev living as Russian emigrant in the former Czechoslovakia, has been mentioned abroad only in recent years. His attitude to examination of ethnographic phenomena ensued from the traditions of structural linguistics and, partially, from Russian formal method. He closely collaborated with significant personalities of Prague linguistic circle, especially with his compatriot R. Jacobson. In 1937, he came to Faculty of Arts, Comenius University where he was active at ethnological seminar. There he met Andrej Melicherčík who was much influenced by Bogatyrev's lectures and work on functional-structural method (especially the Function of Costume in Moravian Slovakia and „Folk Czech and Slovak Theatre“). Bogatyrev also gave lectures in the Bratislava Society for Scientific Synthesis in which all young scientists used to meet to assert their new methodological procedures in arts based on Vienna scientism, structuralism

and formal method. Bogatyrev's disciple, a young adept of ethnology, Andrej Melicherčík, also joined the Society and started to gradually publish his first scientific works.

Andrej Melicherčík came from Orava, born on January 16, 1917 in Párnica. He attended a grammar school in Dolný Kubín. He graduated from Faculty of Arts at the Comenius University in Bratislava, where he received the degree of Doctor of Philosophy in 1941. At first he acted as a secondary school teacher in Bratislava and Žilina, and soon he became an assistant lecturer at the Faculty of Arts at Comenius University. After the end of World War II he went to Matica slovenská in Martin where he worked at the Department of Ethnology and later on as a secretary of Matica slovenská. Since 1949, he was employed in the Slovak Academy of Sciences as a head, or chairman of the Institute of Ethnology at Slovak Academy of Sciences. In 1952, he returned to the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava where he worked continuously until the end of his life, first as an associate professor and, since 1963, as a professor of folkloristics. He died on May 30, 1966. He was a member of several significant scientific institutions, scientific boards of institutes and editorial boards. He was also active as an editor-in-chief of several ethnographic and folkloristic publications.

After departure of P. G. Bogatyrev to the Soviet Union Andrej Melicherčík tried to continue in his orientation. His attempt of the first synthetic clarification of development and genre structure of Slovak folklore that he dealt with in the third volume of *Slovak Homeland Study* (1943), is remarkable. His numerous works on function of societal song in rural environment and on function of folk fairy tale are fully innovative.

In 1945, the basic functional-structural work *Theory of Ethnology* appeared in which he clarified development of ethnological theories in Europe, especially in German ethnology. The second part is devoted to functional-structural method in ethnography and represents one of the first complex explanations of this method in Europe.

After 1948, Andrej Melicherčík was oriented exclusively on Marxist methodology and is co-creator of research programme of Czechoslovak ethnography and folkloristics in the fifties. He was gradually devoted to Slovak folklore. In this period his chrestomathy *Slovak Folklore* (1959) and the edition of *Slovak Folk Proverbs* (1963) appeared. The assertion of Marxist method is most remarkable in his works on Jánošík (Slovak Robin Hood) and outlaw themes.

The works of A. Melicherčík about Jánošík and outlaw folk poetry emphasized economic-social aspect in evaluating these phenomena. This attitude has long prevailed in the Slovak folkloristic and ethnographic literature.

On this methodological base in his studies on history of oral creation of the Slovak folk (beginnings of oral folklore, folklore in the period of early feudalism, folklore in Renaissance, folklore in the period of Feudalism – see *History of Ancient Slovak Literature I*, Bratislava 1957) he pointed out his attitude to the solution of the problem and confirmed his working focus on this orientation.

A volume of pioneer works contains numerous issues of selection of original folklore texts and numerous scientific studies. They are mostly his contributions on the history of ethnography and folkloristics in which he dealt with some significant figures and with the periods of both scientific disciplines: Ľudovít Štúr (*Ľudovít Štúr and Oral Folklore*. In: *Ľudovít Štúr, Life and Work*. Collection of articles. Bratislava, 1956), Pavol Dobšínský (*Pavol Dobšínský. Portray of Life and Work*. Bratislava, 1959), or studies on Adolf Peter Zátúrecký. He attached great significance to studies on history of science and appreciated conscientious work in this field. He had a comprehensive concept on history of Slovak ethnography and thus the contributions to it also represent an unfinished work of him. These works are still an inspiration for study of Slovak ethnology history.

In the middle of the sixties A. Melicherčík tried to return to functional structuralism that he demonstratively refused in the period of Stalinism.

His plans were interrupted by unexpected heart attack he was afflicted with at a field research with his ethnology students in native Orava.

Despite various life peripetia and ideological pressures the work of A. Melicherčík ranks him among the outstanding personalities of Central Europe ethnography and folkloristics.